

Anatole France.

Sveta je Stolica zabranila, stavila na Indeks »sva djela« Anatola Francea. Mnogo se o njemu sada govori kao i o književnoj i čudorednoj vrijednosti tih djela, te je vrijedno da ga i naš časopis u svijetlu kršćanskih načela pokaže svojim čitateljima.

Pravo mu je ime Jacques-Anatole Thöbault*). Ide u red pisaca, koji se danas u Francuskoj najviše čitaju. Stanovite ga grupe kuju u zvijezde, obožavaju ga kao nekoć srodnika mu Voltaira. Bilo je doba, kad se tek s katoličkih ustiju čula otvorena i muževna riječ, protest proti nesnosnom cinizmu, kojim je taj skeptik blatio sve, čime se elita čovječanstva zanosi. Od neko doba nastaje preokret. Dokaz je tome i novo izdanje opsežne studije profesora pariskog sveučilišta G. Michauda, *Anatole France* (Paris, De Bocard). Michaud nije nipošto htio da piše pamflet; on postupa mirno poput liječnika, koji bilježi simptome i posljedice na pr. alkoholičkih ekscesa. Michaudovo je djelo psihološka studija, gdje je prikupljeno gradivo za literarnu kritiku, i kad pisac naiđe na enormitete, on ih naprosto katalogizira. Mogao bi tko da pita, da li je trebao tolik naučni aparat, da se ustanove zaključci, do kojih je došao Michaud: ta iole pozoran čitatelj zaključit će isto bez daljnijeg istraživanja i analiziranja. Ovo je doduše istina, ali opet nije nimalo na odmet, što je to isto utvrđeno i znanstveno. Evo Michaudovih zaključaka: 1. Anatole France ima um, koji može sve da shvati, ali nije podoban da stvara; njegovi romani nemaju nimalo kompozicije. 2. Mašta mu je vanredna, ali ona samo izrabluje i uljepšava tuđe zamisli, a ne stvara sama ništa. 3. A. Franceu je stalo samo do forme, a u formi je majstor pa opčarava gipkošću i raznolikošću. 4. *Senzualnost vlada maštom i umom Franceovim*; ona nam tumači njegovu *filozofiju*, uopće smjer njegova književnog nastojanja i njegov prividni razvoj. »Od početka do kraja«, veli Michaud, »njegov rad smjera manje više na Požudu i Razbludu«; on to čini čas prikriveno i mirno, čas cinički i bojovno.

Nas ovdje ne zanimaju prva tri zaključka, premda i oni imaju svoj zamašaj, budući dokazuju, da u Francea duševne moći nisu skladno razvijene pa je sigurno, da se ne će nikad moći uvrstiti u red onih velikih umjetnika, kojih djela ostaju vječni uzori ljepote. Mi hoćemo da istaknemo četvri zaključak, kojim se Michaud taknuo jezgre

*) Rodio se je 16. 4-toga 1844. u Parizu. Od g. 1896. je član franc. akademije. Svoju slavu mora da zahvali zbirci pjesama »Les nocés corinth.« (1876). Njegove su pripovijesti: *Le crime de Sulvestre Bonnard* (1881, nagradeno), *Abeille* (1883), *Nos enfants* (1886), *La rôtisserie de la reine Pédanque* (1893), *L'anneau d'améthyste* (1899), *Crainquebille* (i dramatičana. 1903). U *Jardin d'Epicure* (1894) označuje svu kulturu kao ispraznost, u *Hist. comique* iznosi život pariškog kazališta.

Franceove psihologije. France je bitno skeptik. Vedra skepsa njemu je vrhunac mudrosti. Te vedrine nestaje, kad naiđe na kršćanstvo; onda ga osvoji ružna mržnja, koja je s godinama rasla. Pravi razlog toj mržnji — France ga je više puta priznao — jest mržnja na kršćansku čistoću. Kršćansku vjeru i kršćansku čistoću on hoće da obori. Ta se tendencija jasno očituje u mnogim djelima na pr. u *Jardin d' Epicure* i u *Puits de Sainte-Claire*, u *Révolte des Anges*, u *Thais*. . . To je već davno konstatovao belgijski kritičar Eugen Gilbert, koji veli: »Duh vjere i duh čistoće nemaju strašnijeg protivnika od pisca *Jardin d' Epicure* i *Puits de Sainte-Claire*«. I ovaj inače tako obziran i fin kritičar ocjenjujući Franceovo djelo *Révolte des Anges* ne smoze blažih riječi da ga karakterizira nego — »ružna lopovština«, »starački erotizam« . . .

Tipičan je primjer, kako France hoće da ruši kršćanstvo, njegov »roman« *Sur la Pierre Blanche*. Razgovor nekolicine Francuza, koji su se sreli na rimskom Foru, prekida dugačka pripovijest o Galionu, ahajskom prokonzulu (Djela Ap. 18.). Pred sudište toga Rimljanina bi iznesena raspra između kršćana i Židova, a Galion izjavi, da nije kompetentan u ovom pitanju. Kao što Pilat nije slutio, da ima pred sobom budućeg Gospodara svijeta, tako je gledao i Galion pred svojim sudištem apoštola toga novoga Boga. France opravdava Galiona, što nije mogao da shvati Pavlovih ideja. Da opreka bude još jača, on pretpostavlja, da su Galiona pozvali u sudnicu u času, dok je s prijateljima pretresao filozofijska i vjerska pitanja, napose, koji li će bog zamijeniti Jupitera u upravi svijeta. Nije im ni na kraj pameti, da ovoga Boga propovijeda taj neugledni Židov. France hoće da se ugne moralnom čudu, kakvo je preporod čovječanstva po neukim galilejskim ribarima, ali iz njegova prikazivanja nepristran a misaoni čovjek mora zaključiti, da se samim prirodnim silama nije mogao preokrenuti ponosni poganski svijet, u čijim su rukama bile sve znamenosti, umjetnosti, bogatstvo, sila, vlast, nisu ga prirodnim sredstvima mogli apostoli da obrate na kršćansku poniznost, ljubav, čistoću, samozataju, prijemor.

France zapravo sebi samom zadaje nerješivu zagonetku, kad karikira divni inače lik i značaj Pavlov, kakav nam je poznat iz povijesti. Jer ako je doista Pavao bio tako neuk, kako ga prikazuje France, ako je bio posve nevješt besjedništvu, onda tek treba riješiti pitanje: kako li je mogao takav čovjek uzdrmati i preokrenuti svijet?!

France doduše kuša da riješi tu zagonetku: kršćanstvo je pobijedilo, jer je njegov Bog uzeo ulogu braniča siromašnih, potlačenih, nesretnih, kojih je bilo u rimskom carstvu više nego li sretnih; latinski bogovi nisu za njih marili niti ih žalili, oni bijahu bogovi njihovih gospodara; tad se pojavio bog iz Judeje, koji sluša žalbe sirotinjske, i sirotinja mu se poklonila. »Tako je vjera Izraelova postala vjerom rimskoga svijeta«. Dakle — robovi su nametnuli vjeru rimskom carstvu! . . . Da je bilo u rimskoj državi mnogo bespravnih nesretnika,

da su gdje koji pojedinci imali do 10.000 robova, to smo već davno znali. Dalo bi se raspravljati, jesu li baš ovi slojevi bili s naravnog stanovišta najsposobniji, da listom prihvate kršćanstvo. Ali svakako stoji ovo: ako je kršćanstvo bilo vjera robova, onda je baš ova okolnost morala smetati, da je prigle ponosni rimski patriciji; jer ovima nije mogla da imponira ona klasa ljudi, koju su skroz prezirali: ta roba su smatrali stvarju. Uostalom povijest zna, da je uz robove i sirotinju prihvaćala kršćanstvo i inteligencija, pa i patricijske familije, čak one s carskoga dvora. Mimo to zaboravlja France još i jednu činjenicu: kršćanstvo nije propovijedalo samo opće bogatstvo i jednakost, nego u isti mah poslušnost gospodarima, poniznost, strpljivost, čistoću, praštanje, dobrohotnost, — kreposti tadanjem poganskom svijetu gotovo nepoznate, a vršiti ih je morao i rob i gospodar. Tko iole pozna iskvarenost carskog Rima, koja je okužila sve društvene slojeve od najviših do najnižih, tomu će s naravnog gledišta ostati vječna zagonetka, kako se moglo kršćanstvo tako naglo raširiti usprkos krvavim i dugim progonima. Zašto nije stoička nauka osvojila svijet? Ta ona je riješila mitoloških magla jednog Boga, premda je taj bliži panteističkom negoli kršćanskom Bogu. I moral je stoički bio stroži. Tu nauku zastupahu ugledni filozofi i državnici, ipak je ona ostala svojiina tek nekoćine, dok je kršćanstvo osvajalo redom sve društvene slojeve, koji se nisu žacali žrtvovati časti, imutak, život za Krista. I ne minuše puna tri vijeka, kršćanstvo je zapremilo i carsko prjestolje te učinilo od Rima sijelo najveće i najdivnije vjerske organizacije.

Tu je bjelodanu činjenicu valjalo pošto poto zastrijeti, a da mu to pođe za rukom, France se poslužio Renanovom metodom: uzmi kakvu nuzgrednu istinu, priznatu od svih (u našem slučaju — dodir između stoicizma i kršćanstva), pa izvodi iz nje zaključke kakve ti drago. Ta metoda lako uspijeva, jer golema većina amo vidi jednu istinu (nuzgrednu), a onamo ne opaža nelogičnosti zaključivanja. Ovako je France došao do monstroznog zaključka: »Kršćanstvo je uhvatilo korijen istom onda, kad se moralno stanje (tadanjeg svijeta) prilagodilo njemu, a i ono samo kad se prilagodilo moralnom stanju. Kršćanstvo je moglo istisnuti poganstvo istom u času, kad mu je poganstvo počelo naličiti, i ono samo poganstvu«. Jest, kršćanstvo se prilagodilo svijetu poganskom i pošlo mu je dotle u susret, da je za krvave amfiteatarske igre davalo na hiljade žrtava, a za rasvjetu Neronovih vrtova — žive baklje!

Posljednji dio *Sur la Pierre Blanche*, gdje se čita jedan drugi rukopis, prenosi nas u godinu 2270. Društvo se ljudsko posve preobrazilo: Znanost i Socializam definitivno pobijediše. Papu Pija XXV. priznaje još samo nekoliko hiljada vjernika u Evropi. Graditi se prorokom može lako da bude smiješno, pače lakoumno. Koliki su već proricali blizu propast Crkve, a eto, njih nema, dok Crkva živi i jača. Kukavni France, dok je pisao *Sur la Pierre Blanche*, nije mogao slu-

titi, kako će ugled papinstva nakon rata porasti, premda su natražnjaci i mračnjaci diljem čitavog svijeta upeli sve sile, da zakopaju papinstvo pod gomilom laži i kleveta. Sunce se ne da dlanom pokriti, a prosijeva i kroz najmrče oblake. (P. Halfants, Religion et Littérature)

France sebe i svoje nazore nije zatajio ni u svoja dva najnovija djela: *Le Petit Pierre* i *La Vie en fleur*. Istina, čovjek isprva s užitkom prati fino i lagano pripovijedanje starčića, koji priča svoje djetinje uspomene išarane pikantnim refleksijama i duhovitim bilješkama i opažanjima. Dakako pokadšto iskoči koja odveć smiona slika, a stari poganin ne može da se ne zadjene o kršćansku vjeru i moral; ali to su ipak samo olaki udarci stiletom bez većih posljedica; pisac je odveć dobre volje, da bi htio kome zadati smrt. Pa kako obiluje duhovitošću, čitatelj neko vrijeme snosi zadirkivanje promatrajući eleganciju gesta. Ali zadirkivanje i bockanje, kad dugo potraje, umara ili lasno prijede granice. I France umara svojom vječnom ironijom. Samo podsmijevanje i podrugivanje, sama skepsa i negacija svakog ideala! Uzalud tražiš u njega velikih i ozbiljnih misli. Takva je čitava knjiga, pa i druga, a jednake su manje više i one, što ih je izdao prije. Kolika gomila knjiga, a kako malo ideja! Koliko duhovitosti, a tako malo razbora!

Na posljednjoj se stranici *Vie en fleur* pita France, da li je ostao vjeran istini, koju on »ljubi strastveno« (sic!). On se to pita gledom na sadržaj pomenute knjige, ali jednako bi se morao pitati o čitavom svojem radu. I on odgovara: »Nakon zrela promišljanja — ja se ne bih smio zakleti. Nema mnogo umjetnosti u toj priči, no možda se nešto umjetnosti ušuljalo, a tko kaže umjetnost, kaže udezbu, prikriivanje, laž«. Malko neobično shvaćanje umjetnosti! Ono, što France zatim veli o ljudskom govoru, jest njegova filozofska oporuka: »On (govor) nije učinjen, da kaže i s t i n u. Nje nema u duši divljih zvijeri, nema je ni u našoj. Metafizičari, koji su o njoj raspravljali, jesu mješečnjaci«. Nazad trideset otprilike godina France je ovako resumirao svoju filozofiju: »Upotrebljavati um za istraživanje istine jest naopaka zloraba«. Jednu pripovijest u *Puits de Sainte-Claire* završuje ovako: »Zlo je spoznavati i htjeti«. Ljuta je dakle ironija, kad France veli, da strastveno ljubi istinu.

Tajna i zbilja života ljudskoga njega ne tare: on taj problem riješava bahičkom strofom, u kojoj ište u »starca Silena, božanskog pijanice«, neka mu pomogne »zaboraviti njegove mrke sanje« (*La Vie en fleur* str. 264.). S tim se slažu i ove karakteristične riječi, koje nam razotkrivaju bit literarnoga rada Franceova: »Ja sam uvijek držao, da je jedino razborito — tražiti užitak«.

* * *

Franceu se mogu s pravom primijeniti oštre riječi, što ih je Joseph de Maistre napisao u svojem glasovitom djelu *Soirées de Saint-Petersbourg* o Voltaireu, »čijeg čela nije nikad obliila rumen

stida: »On se ne može braniti, poput tolikih drugih, mladošću, nerazboritošću, silom strasti, ukratko — tužnom slabošću naše naravi. Ništa ga ne rješava krivnje. Njegova je pokvarenost takova, da je onake ni u koga nema; ona je spustila korjenje do zadnjih vlakana njegova srca, a jača ju sva snaga njegova uma. Uvijek združena sa svetogrdem ona prkosi Bogu i zadaje smrt ljudima«.

Na domaku osamdeset godina vijeka svoga, na pragu smrti i vječnosti, u vedrom času, kadno se iskrene duše poput Tainea i Littréa prikućivahu svijetlu ili se obraćahu, Anatole France pada sve dublje u tamu i noć . . .

Žaloso je pomisliti, da je taj čovjek dobio kršćanski odgoj u Collégu Stanislas, a to ga još više čini sličnim Voltaireu i Renanu. Na sudu Božjem ne će se moći braniti, da nije poznao vjere*)

*) Nije nimalo začudo, što je nedavno Sveta Stolica dekretom Zbora Svetog Oficija metnula na »Indeks« sva djela (opera omnia) Anatolea Francea. Kako valja razumjeti ono »sva djela«? Odgovor na to pitanje nalazi se u predgovoru (petom izdanju) *Popisa zabranjenih knjiga* (Index librorum prohibitorum), gdje sâm tajnik bivšega *Svetog Zbora Indeksa* tumači ono »opera omnia (sva djela)« i veli: »Pače i u slučaju, da su zabranjena sva djela katoličkog pisca, a za nekoje se djelo potvrdo zna, da nije zabranjeno ni općenom ni posebnom odlukom, onda se smije razborito držati, da je izuzeto od one općene zabrane«. (*Index libr. prohibitorum*, izd. 1911. pag. XIV.). Danas se već ne izriče osuda spisâ »in odium auctoris«. Prema tome iako su zabranjena »sva djela« Anatole Francea, ne pada, čini se, pod udar zabrane njegov roman *Le Crime de Sylvestre Bonard*. Tako sudi uvažeti Paul Halflants (*Revue Catholique* 28. srpnja 1922). — O Indeksu je pisao »Život« lani u br. 8. i 9.

M. V.

Katoličke smjernice načela i rada.

1. Duhovni život katoličke učeće omladine.

U rujnu se sastadoše u Hagu odaslanici kat. učeće omladine 30 raznih narodnosti. Zaključiše, da se još ne sastavi savez svih kat. omlad. društava, nego i dalje ostane trajno Tajništvo i posebni savjetujući odbor. Ovaj međunarodni sastanak izjavljuje:

U ime svih udruženja, koja su spojena s međunar. Tajništvom, te svih mladića članova obnavljamo ispovijed vjere u sve dogme kat. Crkve i bezuvjetno se pokoravamo namjesniku Isusa Krista;

svečano se klanjamo i obožavamo Isusa u oltarskom sakramentu i živom vjerom, ljubavlju i nadom priznavamo u Njemu glavni i nepresušivi izvor milosti, nužne za kršćanski život;

uvjereni smo, da ne može biti u organizacijama katoličke omladine stalnosti u zaptu, sloge u nakanama, iskrenosti u odlukama, ja-